

Edukacja filmowa na zajęciach pozalekcyjnych i pozaszkolnych – podstawy prawne

Zajęcia pozalekcyjne

Do stworzenia odpowiedniego systemu lub modelu edukacyjnego, wspierającego rozwój edukacji filmowej dzieci i młodzieży, konieczne są odpowiednie ustawy oświatowe i rozporządzenia. Edukacja filmowa – poprzez zapisy podstawy programowej – została wpisana w programy nauczania i musi być obecna podczas obowiązkowych zajęć edukacyjnych. Specyfika edukacji filmowej decyduje o konieczności wzmocnienia jej obecności w szkole poprzez organizację zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych.

Za organizację zajęć pozalekcyjnych odpowiedzialny jest dyrektor szkoły. Spełniają one następujące funkcje: kształcącą, integrującą, rekreacyjno-rozrywkową⁴. Dzięki tej formie zajęć dzieci i młodzież mają możliwość rozwijania i pogłębiania zainteresowań. Istotnym celem zajęć pozalekcyjnych jest także uzupełnianie i pogłębianie nauki szkolnej nowymi treściami i formami.

Zajęcia pozalekcyjne, ujmowane jako wspomaganie wszechstronnego rozwoju dzieci, są organizowane po lekcjach na terenie szkoły lub poza szkołą. Można je podzielić na przedmiotowe, ruchowe, rozrywkowe i związane z terapią pracy, jeśli za podstawę przyjmiemy rodzaj terapii⁵.

Zajęcia pozalekcyjne, w tym pozaszkolne, od dawna obecne są w programie polskiej szkoły. Na przełomie 2011 r. i 2012 r. zostało zrealizowane badanie systemu finansowania zajęć pozalekcyjnych przez jednostki samorządu terytorialnego w ramach projektów systemowych, realizowanych przez Ośrodek Rozwoju Edukacji. Ujawniło ono szereg ciekawych rozwiązań stosowanych przez organy prowadzące placówki w zakresie finansowania i organizacji zajęć pozalekcyjnych.

Były to w szczególności:

- organizacja gminnego konkursu dla organizatorów zajęć pozalekcyjnych, który wymagał współpracy szkoły z innym podmiotem,
- włączenie godzin na zajęcia pozalekcyjne do lokalnych standardów zatrudnienia nauczycieli (lokalnego bonu oświatowego),
- organizacja zajęć on-line dla uczniów ze wszystkich szkół (zajęcia kończyły się obozem dla najlepszych uczestników),
- zlecanie zajęć pozalekcyjnych podmiotowi zewnętrznemu, specjalizującemu się w rozwijaniu kompetencji uczniów,
- powołanie lokalnego operatora zajęć pozalekcyjnych we wszystkich szkołach.

Każda szkoła zobowiązana jest do opracowania szkolnego planu zajęć pozalekcyjnych. Plan ten powinien zapewniać realizację założonych celów i obejmować wszystkie zajęcia pozalekcyjne, odbywające się na terenie szkoły, niezależnie od źródeł ich finansowania. Plan powinien być pozytywnie zaopiniowany przez radę pedagogiczną i skonsultowany z radą rodziców.

⁴ Gałązka E., *Rola zajęć pozalekcyjnych w szkole*, <http://edukator.koweziu.edu.pl/index.php/archiwum/282-285>, dostęp w dniu 19 czerwca 2014 r.

⁵ Wruha M., *Zajęcia pozalekcyjne – cele, klasyfikacja i zasady funkcjonowania*, <http://www.edukacja.edux.pl/p-19154-zajecia-pozalekcyjne-cele-klasyfikacje.php>, dostęp w dniu 19 czerwca 2014 r.

Organizacja i finansowanie zajęć pozalekcyjnych – przykłady rozwiązań

Osobną kategorię zajęć pozalekcyjnych stanowią zajęcia pozaszkolne, realizowane w formie wyjść lub wyjazdów. Głównym powodem, dla którego w każdej szkole jest miejsce dla imprez pozaszkolnych, jest ich wspomagająca rola w procesie realizowania programu dydaktycznego i wychowawczego. W praktyce szkolnej organizowane są wyjścia trwające kilka godzin, jednodniowe i dłuższe. Niezależnie od czasu trwania, każde z nich jest sytuacją edukacyjną, czyli taką, podczas której realizuje się cele dydaktyczne i wychowawcze. Zajęcia pozaszkolne spełniają funkcję sytuacji edukacyjnej wyłącznie wtedy, gdy będą przemyślanym, dobrze zaplanowanym wydarzeniem w życiu klasy czy szkoły, które w swoich celach i założeniach będzie nawiązywało do treści podstawy programowej kształcenia ogólnego i przyjętych przez szkołę celów edukacyjnych⁶.

Zajęcia edukacji filmowej realizowane w formie zajęć pozaszkolnych nie mogą w świadomości uczniów, rodziców i nauczycieli funkcjonować jako impreza rozrywkowa – wyjście do kina zamiast lekcji. W swoich celach i treściach zajęcia takie muszą nawiązywać do treści podstawy programowej kształcenia ogólnego oraz zadań zawartych w statucie i programie szkoły. Ich jedynym elementem nie może być wyłącznie projekcja filmowa. Film powinien stanowić środek dydaktyczny do realizacji celów kształcenia i wychowania.

Program takich zajęć powinien być ustalany lub konsultowany z innymi nauczycielami, pracującymi z daną klasą. Mogą oni zaproponować zagadnienia wynikające z celów i treści nauczanego przez nich przedmiotu, które mogłyby znaleźć odbicie w celach i treściach planowanych zajęć filmoznawczych. Ponadto w trakcie swoich lekcji nauczyciele mogą przygotować uczniów do merytorycznego uczestnictwa w planowanych zajęciach z zakresu edukacji filmowej, a także omówić z uczniami film po projekcji pod kątem realizacji podstawy programowej swojego przedmiotu. Racjonalnie zaplanowane zajęcia z zakresu edukacji filmowej nie muszą i nie mogą wpisywać się tylko w realizację podstawy programowej języka polskiego czy wiedzy o kulturze. Włączenie w ten proces także nauczycieli innych przedmiotów ogranicza zagrożenie tzw. utratą godzin na realizację podstawy programowej, a tym samym ryzyko niezrealizowania wymaganej przepisami liczby zajęć.

Warto także pamiętać, że to uczniowie są głównym podmiotem, a nie tylko adresatem takich zajęć, powinni więc mieć wpływ na dobór zajęć i ich formę.

Edukacja filmowa, realizowana w formie zajęć pozaszkolnych, nie może być wydarzeniem jednostkowym i przypadkowym. Jako działanie edukacyjne powinna mieć charakter długoterminowego zadania, wokół którego przebiega praca dydaktyczna i wychowawcza z uczniami na różnych przedmiotach i podczas zajęć pozalekcyjnych. Przepisy prawa oświatowego w zakresie organizacji zajęć pozaszkolnych i pozalekcyjnych pozostawiają dyrektorom i nauczycielom szeroki zakres autonomii.

Kwestie te regulują: Ustawa z 7 września 1991 roku o systemie oświaty, Ustawa z 26 stycznia 1982 roku Karta Nauczyciela, zapisy w wielu rozporządzeniach, aktach prawa miejscowego oraz aktach prawa wewnętrznego szkół i placówek.

⁶ Jankowski B., *Wycieczka szkolna jako wartościowy element programu dydaktyczno-wychowawczego szkoły* [w:] *Nowa szkoła, skuteczne zarządzanie w praktyce*, Wydawnictwo Raabe, listopad 2011, C. 16, s. 2.

Art. 1. Ustawy o systemie oświaty obliguje szkoły i placówki do dostosowania treści, metod i organizacji kształcenia do potrzeb, możliwości i aspiracji dzieci i młodzieży, w tym poprzez organizowanie zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych oraz kształtowanie aktywności społecznej i umiejętności spędzania czasu wolnego (Art. 1.15). Przywołany już wcześniej Art. 42.2 pkt 2 Karty Nauczyciela wskazuje, że nauczyciel jest zobowiązany między innymi do realizacji zajęć i czynności wynikających z zadań statutowych szkoły, w tym zajęć opiekuńczych i wychowawczych, uwzględniających potrzeby i zainteresowania uczniów. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 lutego 2012 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych stanowi: *organ prowadzący szkołę, na wniosek dyrektora szkoły, może przyznać nie więcej niż 3 godziny tygodniowo dla każdego oddziału (grupy międzyoddziałowej lub grupy międzyklasowej) w danym roku szkolnym, a w przypadku szkół w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich – od 6 do 12 godzin, na:*

1) okresowe lub roczne zwiększenie liczby godzin wybranych obowiązkowych zajęć edukacyjnych;

2) realizację następujących dodatkowych zajęć edukacyjnych rozwijających zainteresowania i uzdolnienia uczniów: [...]

b) zajęć edukacyjnych, dla których nie została ustalona podstawa programowa, lecz program nauczania tych zajęć został włączony do szkolnego zestawu programów nauczania.

Dodatkowe zajęcia edukacyjne dyrektor szkoły może wprowadzić do szkolnego planu nauczania po zasięgnięciu opinii rady pedagogicznej i rady rodziców. W przypadku wprowadzenia dodatkowych zajęć edukacyjnych udział uczniów w tych zajęciach jest obowiązkowy (§ 3. ust. 1. i 2.).

W szkolnym planie nauczania dopuszcza się wprowadzenie zestawienia obowiązkowych zajęć edukacyjnych z zakresu kształcenia ogólnego w blok przedmiotowy, w ramach którego jest prowadzone zintegrowane nauczanie treści i umiejętności z różnych dziedzin wiedzy, realizowane w toku jednolitych zajęć edukacyjnych, pod warunkiem zapewnienia realizacji celów i treści nauczania wynikających z podstawy programowej kształcenia ogólnego oraz zachowania co najmniej minimalnego wymiaru godzin poszczególnych obowiązkowych zajęć edukacyjnych na danym etapie edukacyjnym, określonego w ramowym planie nauczania dla danego typu szkoły (§ 4.).

W 2009 r. – wprowadzając reformę programową – Ministerstwo Edukacji Narodowej podkreślało wzrastającą autonomię dyrektora i nauczycieli w zakresie organizacji procesu nauczania: *Najistotniejszą zmianą w ramowym planie nauczania jest nieokreślenie liczby godzin tygodniowo w cyklu kształcenia przeznaczonej na poszczególne obowiązkowe zajęcia edukacyjne. Zamiast tego określone zostały minimalne ogólne liczby godzin przeznaczone na realizację podstawy programowej z poszczególnych obowiązkowych zajęć edukacyjnych w całym cyklu kształcenia. Dyrektor szkoły odpowiada za to, aby łączne sumy godzin w ciągu trzech lat zajęć z danego przedmiotu były nie mniejsze niż wymienione w ramowym planie nauczania, a efekty określone w podstawie programowej zostały osiągnięte. Dzięki takiemu opisaniu godzin nauczania poszczególnych przedmiotów pojawia się możliwość bardziej elastycznego niż do tej pory planowania roku szkolnego. Dyrektor szkoły może planować rok szkolny nierytmicznie, decydując o różnej organizacji pracy szkoły w niektóre dni czy tygodnie.*

Możliwość nierównomiernego rozłożenia godzin w trakcie roku szkolnego można wykorzystać również dla zorganizowania całych dni nauki poza szkołą (podkreślenie – A.W.). Godziny tak zaplanowanych zajęć mogą być doliczone do czasu pracy uczniów przeznaczanego na konkretny przedmiot oraz do pensum realizowanego przez nauczyciela. Oczywiście doliczamy godziny spędzone z uczniami na faktycznych zajęciach dydaktycznych – niezależnie od tego, czy były prowadzone w klasie, czy poza szkołą – ale nie czas dojazdu lub noclegu⁷.

Kluczowe znaczenie dla realizacji edukacji filmowej w formie obowiązkowych zajęć edukacyjnych, zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych ma Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół.

W przypadku każdego przedmiotu wskazuje ona na konieczność powiązania edukacji szkolnej z edukacją poza systemem klasowo-lekcyjnym. W przypadku przedmiotu muzyka dla II i III etapu edukacyjnego *szkoła powinna stwarzać warunki do obcowania z „żywą” muzyką poprzez udział uczniów w koncertach i spektaklach muzycznych, **organizowanych w szkole i poza szkołą** (podkreślenie – A.W.) oraz do publicznej prezentacji umiejętności muzycznych uczniów. Na lekcjach plastyki dla II etapu uczeń określa swoją przynależność kulturową poprzez kontakt z wybranymi dziełami sztuki, zabytkami i tradycją w swoim środowisku lokalnym i regionalnym, a także uczestniczy w życiu kulturalnym tego środowiska (zna placówki kultury działające na jego rzecz); a szkoła powinna stwarzać możliwości czynnego uczestnictwa uczniów w kulturze, w wystawach i wydarzeniach artystycznych, **organizowanych w szkole i poza szkołą** (podkreślenie – A.W.).*

Na III etapie szkoła powinna stwarzać możliwości czynnego uczestnictwa uczniów w kulturze poprzez ich udział w wystawach stałych i czasowych organizowanych przez muzea i instytucje kulturalne, **uczestnictwo w ważnych wydarzeniach artystycznych organizowanych w szkole i poza szkołą** (podkreślenie – A.W.) oraz stwarzać warunki do prezentacji ich własnej twórczości i do upowszechniania kultury plastycznej.

W przypadku wiedzy o kulturze dla IV etapu edukacyjnego uczeń:

4) *analizuje film lub analizuje spektakl teatralny, posługując się podstawowymi pojęciami z zakresu właściwej dziedziny sztuki;*

5) *charakteryzuje podstawowe media kultury (słowo, obraz, dźwięk, widowisko);*

6) *wymienia różne formy mediów kultury (słowo mówione, pismo, książka, obraz malarski, fotografia, film, program telewizyjny, spektakl teatralny) oraz użycia (nowe media, media masowe, media interaktywne, multimedia); uczeń tworzy wypowiedzi, celowo posługując się różnymi mediami (słowo mówione i pisane, obraz malarski, fotograficzny, filmowy, dźwięk, widowisko, środki multimedialne); **aktywnie współtworzy kulturę lokalną (szkoły, dzielnicy, miejscowości)** (podkreślenie – A.W.).*

Na III i IV etapie edukacyjnym pojawiają się zajęcia artystyczne jako przedmiot uzupełniający. Zalecane warunki i sposób realizacji wyraźnie wskazują powinności szkoły, która opracowuje i przedstawia uczniom ofertę zajęć artystycznych. Rodzaj zajęć oraz realizowany program powinny być dostosowane do zainteresowań uczniów. **Zajęcia mogą być realizowane w trybie**

Możliwość
elastycznego
planowania
zajęć szkolnych
i pozaszkolnych

Edukacja
filmowa
w podstawie
programowej

Edukacja
filmowa
w ramach zajęć
artystycznych

⁷ Marciniak Z., *O potrzebie reformy programowej kształcenia ogólnego* [w:] Podstawa programowa z komentarzami, MEN 2009.

regularnych, cotygodniowych spotkań lub w trybie projektu wskazanego przez nauczyciela lub zaproponowanego przez uczniów, także w korelacji z pracą nad projektami z innych zajęć edukacyjnych (podkreślenie – A.W.). Przygotowując konkretną ofertę zajęć artystycznych, nauczyciel precyzuje wymagania szczegółowe wynikające z wybranego zakresu i formy zajęć.

Zajęcia artystyczne oferowane przez szkołę mogą stanowić podstawę do stworzenia lokalnej (gminnej, powiatowej, dzielnicowej) oferty, z której uczniowie mogą wybrać interesujące ich zajęcia. Należy stwarzać możliwości publicznego prezentowania efektów pracy uczniów w ramach zajęć artystycznych, włączając odpowiednie prezentacje w organizację szkolnych i środowiskowych uroczystości i imprez, oraz stymulować ucznia do udziału w koncertach, przeglądach i konkursach.

Komentarz do podstawy programowej przedmiotu zajęcia artystyczne wyraźnie wskazuje, że osiągnięcia uczniów powinny być prezentowane publicznie w formie właściwej dla rodzaju zajęć: publikacji, koncertu, występu, wystawy, sesji przedstawiającej wyniki badań, z założeniem realizacji celu edukacyjnego – wdrażania uczniów w uczestnictwo w kulturze i upowszechnianie kultury w lokalnej społeczności.

Zajęcia pozaszkolne, jako wartościowa formuła rozwijania zainteresowań uczniów, rekomendowane są przez nauczycieli – metodyków wszystkich przedmiotów ogólnokształcących i artystycznych⁸.

Reasumując, przepisy prawa oświatowego stwarzają szerokie możliwości realizacji zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych. Zapisy podstawy programowej wyraźnie nakładają na szkoły i nauczycieli obowiązek wiązania wiedzy szkolnej z działaniami praktycznymi, otwarcia szkoły na środowisko lokalne, w tym instytucje i organizacje zajmujące się edukacją filmową.

Oferta zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych powinna być ściśle powiązana z realizacją zajęć obowiązkowych, uwzględniać cele i zadania sformułowane w statucie szkoły, programie wychowawczym, programie profilaktyki, uwzględniać potrzeby rozwojowe uczniów i ich zainteresowania oraz potrzeby środowiska, w którym funkcjonuje szkoła. Stanowiąc efekt przemyślanej przez wszystkich nauczycieli strategii budowy oferty edukacyjnej szkoły.

Arkadiusz Walczak – dyrektor Warszawskiego Centrum Innowacji Edukacyjno-Społecznych i Szkoleń, historyk, filmoznawca, edukator, autor licznych projektów i programów edukacyjnych oraz kursów doskonalących dla nauczycieli z zakresu edukacji filmowej i medialnej.

⁸ Zajęcia pozaszkolne w archiwum, muzeum, bibliotece – sojusznikami w rozwijaniu zainteresowań historycznych uczniów [w:] Machalek M., współpraca Usowicz J., *Jak pracować z uczniem zdolnym? Poradnik dla nauczycieli historii*, ORE, Warszawa 2013, ss. 67-68; Zajęcia pozaszkolne [w:] Gołębiewski K., Kamiński M., Rochowicz K., Sobczuk B., *Jak zainteresować uczniów astronomią w szkole podstawowej, gimnazjum i szkole ponadgimnazjalnej?*, ORE, Warszawa 2012, ss. 102-106.